

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra historie

**Manželky a dcery crhovských rolníků a jejich
pohled na proměnu vesnice ve 20. století**

Bakalářská diplomová práce

Vypracovala: **Kateřina Švédová**

Vedoucí práce: doc. Mgr. Radmila Švaříčková Slabáková, Ph.D.

Crhov 2013

Prohlášení:

Prohlašuji, že tato práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Všechny zdroje, prameny a literaturu, které jsem při vypracování používala nebo z nich čerpala, v práci řádně cituji s uvedením odkazu na příslušný zdroj.

Kateřina Švédová

Obsah:

Úvod.....	1
1. Definice, teorie a praxe orální historie.....	7
1.1 Orální historie v českém prostředí.....	8
2. Definice, teorie a praxe genderových studií.....	11
2.1 Genderová studia v českém prostředí.....	11
3. Definice, teorie a praxe regionálních dějin.....	14
3.1 Regionální dějiny v českém prostředí.....	16
4. Nástin historického vývoje obce Crhov v dosavadní knižní produkci....	18
5. Pamětnice.....	20
5.1 Božen B.....	22
5.2 Zdenka S.....	23
5.3 Marie D.....	24
5.4 Marie S.....	25
6. Vlastní výzkum.....	26
6.1 Konec druhé světové války.....	26
6.2 Léta padesátá.....	32
6.3 Léta šedesátá a okupace v srpnu 1968.....	39
6.4 Doba normalizace a Sametové revoluce.....	47
7. Závěr.....	49
8. Prameny.....	51
9. Literatura.....	51
10. Elektronické informační zdroje.....	51
Resumé.....	52

Úvod

Mým prvním autorským počinem se v tomto okamžiku stává bakalářská diplomová práce na téma „*Manželky a dcery crhovských rolníků a jejich pohled na proměnu vesnice ve 20. století.*“ Zprvu zřejmě nic neříkající název, avšak při bližším prostudování práce bude čtenáři objasněn.

Za použití určitých badatelských metod, které buď přímo souvisí s historickým řemeslem, či z něj vyplývají a jej doplňují, se pokusím o rekonstrukci historického vývoje a dějinných událostí, jež se odehrály v obci Crhov v průběhu 20. století. Základním kamenem i opěrným pilířem celého textu bude především autentické vyprávění crhovských pamětnic a také jejich vzpomínky. V rámci mého výzkumu budu používat především badatelskou metodu historiků tzv. oral history, jež by se dala nezasvěcené osobě vysvětlit jako „vyprávěcí“ historie, či historie „vzpomínková.“ S tím také souvisí výběr mnou použitých pramenů.

Mými prameny totiž budou lidské bytosti, konkrétně manželky, potažmo dcery crhovských rolníků - tedy osoby ženského pohlaví a jejich paměti. Z čehož vyplývá, že se pokusím i o sondu do problematiky tzv. genderových studií, či jednoduše řečeno, genderu. Práce by tedy měla být i nástinem dějin žen.

Tyto badatelské metody, především onu oral history, jsem zvolila proto, že bych se v rámci své budoucí profesní specializace velice ráda zaměřila právě na toto vědecké odvětví. Podle mého názoru jsou totiž autentické vzpomínky lidí výborným pramenným materiálem pro výzkum dějinných událostí českých, moravských i slezských vesnicích, které často nedisponují jakoukoliv publikační činností vlastní provenience. I Crhov, mé rodiště, můžeme k těmto vesnicím bezesporu přiřadit.

A jak jsem již nastínila výše, metodu oral history se pokusím doplnit i o sondu do genderových studií. To vše by pak mělo být orámováno i nástinem crhovské historie v rámci regionálních dějin. Přičemž stejně jako bych se chtěla v budoucnosti zajímat o orální historii, ráda bych se v rámci své specializace zaměřila právě i na genderová studia a na dějiny regionu. Pevně věřím, že jdou tyto disciplíny skloubit dohromady.

Snad i právě proto jsem se rozhodla při psaní této diplomové práce daných metod využít. Potencionálního čtenáře by možná zajímalo, proč jsem se rozhodla nastínit historii svého rodiště. Zde musím přiznat, že odpověď nemusím dlouze hledat. Vedla mě k tomu především nemalá dávka patriotismu a celkově velice kladný vztah k mé rodné vesnici. Já Crhov znám, ať už se jedná o místní krajinu, obyvatelstvo či zvyklosti. Tak proč o tom nevypracovat absolventskou práci? Dalším popudem, jenž mě na tento nápad přivedl, byla také již zmiňovaná skutečnost absolutního nedostatku jakéhokoliv souvislejšího textu o crhovských dějinách. Podle mého názoru je tato nastalá situace především důsledkem nezájmu. Ať už se jedná o nezájem obecních zastupitelů, či o nezájem samotných crhovských občanů.

Možná bude znít i následující informace poněkud pateticky a subjektivně, snad i naivně, ale ráda bych svému milovanému rodišti věnovala alespoň tuto práci, která se snad v propadlišti času a dějin neztratí. Pokud bude Crhov v paměti a ve vzpomínkách lidí stále živý, pak jsem svůj úkol splnila.

Na tomto místě je třeba také shrnout a zhodnotit stávající hypotézy, čili objasnit čtenáři stávající stav zpracování daného tématu. Určité informace již byly nastíněny, v menším rozsahu, v prvních řádcích této kapitoly. Bylo zmíněno, že o obci Crhov nebyla dosud vydána sebemenší tištěná publikace, nepočítaje střídme a téměř se nevyskytující zmínky v místním občasníku s názvem „Štítecký list“, jenž je

vydáván šestkrát do roka městem Štítý, pod něž, Crhov jako jejich místní část, spadá. Snad je tedy z těchto několika slov patrné, že míra zpracování mnou zvoleného tématu je zcela a bezesporu naprosto minimální.

Je pravdou, že lidé, dřívější obyvatelé vesnice, se občas pokusili alespoň o určité systematictější a ucelenější shrnutí crhovských dějin či o zhodnocení aktuálních událostí, například tím, že byla sepsána i obecní kronika¹, jež se nyní nachází ve Státním okresním archivu v Šumperku. Krátká zmínka o historii obce se nachází také v knize Jana Březiny.² Ale i zde se jedná o velice stručný nástin, či spíše všeobecný a základní přehled. Dalo by se tedy říci, že tato práce je nejenom mojí publikační prvotinou, nýbrž je to i první práce o Crhovu vůbec.

V rámci této úvodní kapitoly je také nasnadě vysvětlit a objasnit systém členění práce, tedy zdůvodnit názvy a významy jednotlivých kapitol i podkapitol. Práce by se dala rozdělit na dvě velké poloviny, dva celky, z nichž ten první bude mít spíše teoretický i kompilační charakter, druhý celek je pak věnován praktickému výzkumu a otázkám s ním souvisejícím.

Teoretická část bude zaměřena především na hlubší a konkrétnější objasnění pojmů, jež se zde již vyskytují a vyskytovat budou i nadále. Je tím myšleno odborné vysvětlení následujících jevů: oral history, gender (genderová studia) a regionální dějiny. K tomuto počínu vysvětlení daných aspektů mi dopomohou především již vydané publikace několika historiků z českého teritoria i ze zahraničí. Ráda bych zde aplikovala poznatky z publikace od kolektivu autorů v čele s Miroslavem Vaňkem,³

¹ *Kronika obce Crhova*. Státní okresní archiv Šumperk, inventární číslo 2a.

² BŘEZINA, Jan: *Zábřežsko v období feudalismu do roku 1848*. Ostrava, 1963, s. 134-135.

³ VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel – PELIKÁNOVÁ, Hana: *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha, 2007, 225 s.

dále informace z knihy slovenské provenience od Zuzany Kiczkové⁴ a jejího tvůrčího týmu. K objasnění oněch regionálních dějin, jež by také mohly být chápány jako dějiny měst, městeček a vesnic, mi dozajista poslouží publikace menšího rozsahu z provenience katedry historie olomoucké univerzity, jejímž autorem je David Papajík.⁵ Problematiku výzkumu a zpracování historických pramenů objasňuje mj. také příručka z pera dvou odborníků, z nichž jeden rovněž vyučoval na univerzitě v Olomouci. Jedná se o brožuru od Josefa Bartoše a Stanislavy Kovářové.⁶ Jednou z nejmladších publikací, kterou bych chtěla při psaní této práce využívat, je pak kniha od Josefa Petráně,⁷ jenž zde mapuje dějiny svého rodiště, od dob nejstarších až po nejnovější současnost. Podobný souhrn důležitých dějinných událostí je i cílem mé práce, pouze s tím rozdílem, že tento písemný počín se zaměří především na 20. století.

Tolik k základnímu nastínění zde použité literatury. Je samozřejmostí, že se v citačním aparátu práce objeví i další, nyní ještě nezmíněné publikace, ale mým záměrem není v tuto chvíli rozepisování se o jednotlivých knihách až do nejmenších detailů. Podle mého názoru jsem nastínila několik publikací, jež budou tvořit pomyslný opěrný pilíř při mém výzkumu, a které již nyní mohou naznačovat, kterým směrem se bude mé bádání ubírat.

Co se týče určitého, základního rozboru využitých pramenů, pak je nutné říci, že již byly některé informace o této problematice zmíněny. Jak již bylo řečeno, zkoumanými prameny jsou ženy. Ženy, které se mohou zcela oprávněně nazývat crhovským rodačkami. Za pomoci výzkumné metody oral history je budu, tak říkajíc,

⁴ KICZKOVÁ, Zuzana a kol.: *Pamät' zien. O skúsenosti sebaútvárania v biografických rozhovoroch*. Bratislava, 2006, 308 s.

⁵ PAPAJÍK, David: *Dějiny měst, městeček a vesnic*. Olomouc, 2005, 46 s.

⁶ BARTOŠ, Josef – KOVÁŘOVÁ, Stanislava: *Nauka o historických pramenech*. Olomouc, 2005, 68s.

⁷ PETRÁŇ, Josef: *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*. Praha, 2011, 990 s.

zpovídat. Předmětem mého zájmu bude z více jak 90% jejich život, ať ten soukromý, tak i ten tzv. veřejný. Budou mě zajímat i jejich pocity a vjemy, související s dějinnými událostmi. Pevně doufám, že na základě jejich výpovědí se mi podaří porovnat jejich životní prožitky s historickými událostmi, jež se odehrály buď v obci či v jejím nejbližším okolí, anebo v teritoriu českých zemí či v evropském rámci. Je zde myšlena především druhá světová válka a její konec, dále pak únorový převrat roku 1948, následná kolektivizace a vznik jednotných zemědělských družstev, srpnové události roku 1968, období normalizace a v neposlední řadě samozřejmě také listopadová revoluce 1989.

V kombinaci s komparací, čili srovnáváním, a se začleněním do regionálních či národních dějin se tedy pokusím o nástin crhovského historického vývoje v průběhu neklidného 20. století. Jsem přesvědčená o tom, že i když je Crhov malou vesnicí, tak i přesto nezůstal těmito událostmi zcela nepoznamenaný.

Je samozřejmostí, že byť já osobně považuji pramenný materiál, získaný metodou oral history za věrohodný, je nutné, aby byly získané poznatky podloženy i jinými informacemi, čerpanými z dalších, s tématem souvisejících pramenů. Tyto prameny by pak měly získané informace buď potvrdit, nebo vyvrátit. Pokud by nastala druhá situace, je důležité, aby ony další prameny poskytly dostatečnou alternativu k informacím, jež předtím vyvrátily. Ovšem pak se naskýtá otázka, kterým z těchto dvou typů získaných informací věřit.

Zde je pak více než vhodné ověřit si tyto poznatky v některé, či v některých odborných publikacích od fundovaných odborníků. Tedy, dalším pramenem, který bych zde chtěla využít, je crhovská obecní kronika. Ta se nachází, jak již bylo řečeno, v šumperském archivu.

Nyní se pokusím o bližší seznámení čtenáře s těmito ženami. Mými „živými prameny“ jsou v tuto chvíli čtyři crhovské rodačky, tedy ženy v obci narozené. Jejich přibližný věk se pohybuje v rozmezí cirká šedesáti až osmdesáti let života. Jejich tzv. původ, či jinak řečeno rodinné a sociální zázemí bylo v průběhu jejich života poměrně stálé a neměnné. Jedna z respondentek je přímým potomkem místního rolníka a zbylé tři pak pocházejí z nižší střední třídy. Je nasnadě zmínit zde i prvotní poznatky z hlediska jejich snahy zapojit se do tohoto výzkumu. Musím zde zcela objektivně uznat, že všechny mnou oslovené dámy byly velice ochotné pomoci mi v mém bádání. Nebylo na nich poznat nějaké patrné zaváhání. Jejich dobrou vůli přikládám za vděk tomu, že mne všechny znají již od malička a tudíž se domnívám, že mají v mou osobu i určitou důvěru. Kromě toho, všechny pamětnice znaly i mé prarodiče, se kterými měly dobré vztahy, což mohlo také sehrát svou roli. Spíše než neochotu bylo možné vypořadovat na nich pouze určitou přemíru nedůvěry v sebe sama. Obávaly se jenom toho, zda mi jejich výpovědi budou k užítku a prospěchu. V tomto případě bylo velice důležité je ujistit, že veškeré jejich vzpomínky určitě využiji a zpracuji ve své práci.

Závěrem bych chtěla poděkovat. Na prvním místě vedoucí mé bakalářské diplomové práce, docentce Radmile Švaříčkové Slabákové za to, že mě vzala pod svá „ochranná křídla“ a vedla mě rukou neomylnou i pomocnou postupně až k cíli. Děkuji jí také za všechny rady, tipy a doporučené knižní tituly, které mi dozajista pomohly v mém snažení. A na místě druhém patří veliké poděkování také crhovským ženám – pamětnicím. Bez nich by tato práce nevznikla. Děkuji.

Toliko tedy alespoň ve stručnosti k úvodní pasáži této práce. V následujících kapitolách se již budu zabývat výhradně teoretickou a také praktickou otázkou, tedy

obecnými informacemi o problematice genderu a oral history a následně otázkami a odpověďmi spojenými s výzkumem.

1. Definice, teorie a praxe orální historie

V úvodu této další velké kapitoly je důležité seznámit čtenáře s formou členění dané pasáže. Celá část bude na následujících stranách rozdělena do menších podkapitol, které budou svým názvem i obsahem korespondovat a charakterizovat orální historii v teoretické rovině. Následovat pak budou další podkapitoly, zaměřené na praktické využití orální historie. V obou případech budou obecné i praktické informace čerpány především z knihy české provenience, od kolektivu autorů vedených Miroslavem Vaňkem.⁸

Na začátku tedy nastíním všeobecnou charakteristiku a definici této výzkumné metody. Orální historie⁹ je ve své podstatě obrazem lidské minulosti, popisované vlastními slovy narátorů. Je možné ji charakterizovat také jako řadu stále se vyvíjejících postupů, kdy se badatel dobírá nových poznatků na základě ústního sdělení osob, jež byly účastníky nebo svědky dané události, procesu či doby, které badatel zkoumá.¹⁰ Po praktické stránce je orální historie nahrávaný rozhovor ve formě otázka – odpověď, který je veden tazatelem. Daný rozhovor je veden s informovanou osobou a stává se pramenem, který je dále přístupný i ostatním badatelům.¹¹

⁸ VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel – PELIKÁNOVÁ, Hana: *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha, 2007, 225 s.

⁹ V originálním znění se používá anglického výrazu „oral history“, jenž pochází z univerzitního prostředí Severní Ameriky. Viz. Tamtéž, s. 15.

¹⁰ Tamtéž, s. 11.

¹¹ Tamtéž, s. 11 – 12.

Jak již výše zmiňuji, je orální historie jednou z výzkumných metod, používaných nejenom v oboru historie, ale také např. v oblasti antropologie, etnologie, sociologie, aj.¹² Je také metodou kvalitativní, což znamená, že badatel považuje sdělení jednotlivce za svébytnou poznávací hodnotu. Důležitým faktem je pak ta skutečnost, že se badatel neobejde bez komparace, čili srovnávání.¹³

Rozhovory mezi tazatelem a narátorem pak vycházejí z minulých prožitků jednotlivce, jsou ovlivňovány časovým odstupem, ale i prostředím, ve kterém vznikají. Jsou také závislé na osobních motivech dotazovaného, a proto jsou údaje v nich obsažené v porovnání s jinými prameny bytostně subjektivní. To můžeme ale považovat v tomto případě za výhodu, jelikož je tato veliká míra subjektivity součástí i nezbytnou kvalitou, kvůli kterým jsou rozhovory primárně pořizovány.¹⁴

1.1 Orální historie v českém prostředí

K rozvoji orálněhistorické disciplíny v našem teritoriu došlo ve větší míře až po pádu komunistického režimu, v listopadu roku 1989. Nicméně, určité pokusy o sepisování paměti je možné zaznamenat ještě v době socialismu, avšak tyto snahy byly velmi okleštěny právě totalitním režimem v bývalém Československu. Na počátku šedesátých let minulého století bylo možné zaznamenat rozvoj tzv. „práce s pamětníkem“ v rámci české, potažmo československé historiografie. Ale i tato činnost byla vcelku poplatná své době a sloužila především tzv. politickovýchovné práci, která byla podporovaná KSČ i tehdejšími odbory. V rozmezí let 1960 – 1963 byla zřízena Komise pro dějiny závodů, jež pak obnovila svoji činnost po

¹² Tamtéž, s. 12.

¹³ Tamtéž, s. 16.

¹⁴ Tamtéž, s. 20 – 21.

normalizační přestávce v roce 1974.¹⁵ Z doby socialismu je však třeba zmínit i pár odborných pracovníků, kteří se významnou měrou podíleli na rozvoji orální historie v českém teritoriu. Jedná se především o Jana Klepla, Milana Myšku, Stanislava Zámečnicka a Věru Holou. Je také důležité zmínit zde, že těmto lidem znesnadňovala práci i značná nedostupnost odborné literatury.¹⁶

Ve druhé polovině devadesátých let se začal vytvářet tým českých historiků, zaměřující se právě na výzkum prostřednictvím orální historie. Určitý podíl na rozvoji této výzkumné metody mají také projekty českých sociologů, které vznikaly v průběhu oněch devadesátých let.¹⁷

Dalším významným mezníkem v historii české orální historie je pak rok 2000, kdy bylo založeno tzv. Centrum orální historie, a to jako součást Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. Toto centrum je důležité tím, že především rozvinulo vlastní badatelský program.¹⁸ Nejdůležitějším okamžikem je však bezesporu rok 2007, konkrétně 8. leden, kdy byl na 14. mezinárodním kongresu IOHA¹⁹ v Sydney podán návrh na zřízení národní asociace také v České republice. Tento návrh se pak do šesti měsíců stal realitou.²⁰ Hlavní cíle české asociace je pak možné shrnout do několika bodů: snaha o tvorbu metodických pravidel a návodů, zastání se etických pravidel výzkumu, pomoc nově vznikajícím institucím, tvorba vlastního webového portálu, propojení existujících archivů za pomoci odkazů a v neposlední řadě také snaha o zorganizování 16. mezinárodní konference orální historie v Praze.²¹

¹⁵ Tamtéž, s. 55.

¹⁶ Tamtéž, s. 56.

¹⁷ Tamtéž, s. 58.

¹⁸ Tamtéž, s. 59.

¹⁹ V doslovném anglickém znění se jedná o: „International Oral History Association“, viz. tamtéž, s.9.

²⁰ Tamtéž, s. 60.

²¹ Tamtéž, s. 60 – 61.

2. Definice, teorie a praxe genderových studií

Nyní se pokusím definovat zde onen anglický pojem „gender.“ Gender je charakterizován následujícím způsobem: jedná se o sociální konstrukt, který vyjadřuje, že vlastnosti a chování muže a ženy jsou určovány kulturou a společností. Na rozdíl od pohlaví, které je stálé a neměnné, se při působení genderu ukazuje, že určování role muže a ženy je v různých kulturách a společnostech odlišné. Jedná se pouze o dočasný stupeň vývoje sociálního vztahu mezi mužem a ženou.²²

Genderová studia, nebo také studia rodu, či anglicky gender studies, jsou akademickým multidisciplinárním oborem, který se zabývá výzkumem a rozбором systému genderových vztahů a genderového rozměru v různých oblastech.²³ Problematikou genderu se v západních zemích zabývalo a stále zabývá velké množství příslušnic něžného pohlaví, a nejen jich. Ať už se jedná o feministky, socioložky, historičky, etnoložky či o jejich mužské protějšky.²⁴

Naproti tomu v zemích bývalého východního bloku se jedná o poměrně novou vědní disciplínu, která je však od devadesátých let dvacátého století stále na vzestupu.²⁵ Blíže bude o genderových studiích v České republice pojednáno v následující kapitole.

2.1 Genderová studia v českém prostředí

Na podzim roku 1996 začaly členky Nadace Gender Studies s uskutečňováním dlouhodobého projektu, nazvaného „Paměť žen“, jehož cílem bylo zachytit za pomoci orální historie životní zkušenosti žen, které prožily většinu svého života ve

²² Kolektiv autorů: *Slovníček pojmů*. In: <http://www.feminismus.cz/slovnicek> [cit. 29. 03. 2013].

²³ Tamtéž [cit. 29. 03. 2013].

²⁴ Viz. FRÝDLOVÁ, Pavla (ed.): *Všechny naše včerejšky I. Paměť žen*. Praha, 1998, s. 5 – 7.

²⁵ Tamtéž.

státě, jenž se orientoval výhradně na komunistické zřízení tehdejšího Sovětského svazu a v jehož čele stáli výhradně prokomunisticky orientovaní pohlaváři. Cílem tohoto velkého projektu přitom bylo zmapování výhradně neobyčejných příběhů obyčejných žen, jak ony samy sebe vnímaly a reflektovaly v soukolí historických událostí.²⁶ Tento projekt, sestavený a zrealizovaný na základně mnoha výpovědí různých žen si kladl za cíl především zachytit i tak zvané malé dějiny, dějiny každodennosti, události všedního dne. Zkrátka, lidské příběhy.²⁷

Genderová studia, čili gender jsou v posledních několika letech stále častěji využívané termíny, objevující se mimo jiné i ve světě internetu. Zde je vhodné odkázat čtenáře na webové stránky, věnované v největší míře právě genderu. V první řadě je třeba zmínit internetové stránky www.feminismus.cz, které nás následně navedou i na další webové adresy.²⁸ Genderovým studiím je věnováno i několik českých internetových stránek.

Je už všeobecnou pravdou, že gender lze studovat na vysokých školách nejenom v Evropě či USA, ale také u nás, v České republice. Hned několik českých univerzit podporuje genderová studia, součástí těchto institucí jsou i katedry, které se problematikou gender studies zabývají. Mezi tyto univerzity patří např. Univerzita Karlova v Praze, nebo Masarykova univerzita v Brně. Obě tyto školy nabízejí svým posluchačům studium genderových studií, buď na samostatné katedře (v případě Prahy)²⁹ nebo jako obor v rámci katedry sociologie (v případě Brna).³⁰

Podle mého názoru je vhodné i důležité zmínit zde alespoň dvě jména, která jsou s problematikou genderu nerozlučně spojená. Vycházím přitom především

²⁶ Tamtéž, s. 8.

²⁷ Tamtéž, s. 9.

²⁸ Blíže www.genderstudies.cz, nebo www.feminismus.cz/pametzen/

²⁹ Blíže www.gender.fhs.cuni.cz

³⁰ Blíže www.gender.fss.muni.cz

z knihy od kolektivu autorek, které stály u zrodu onoho výše zmíněného projektu s názvem „Paměť žen.“

Jedná se především o Jiřinu Šiklovou, socioložku, která působila jako vedoucí katedry sociální práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Je také zakladatelkou Centra pro Gender Studies.³¹

Také mě zaujala osobnost Pavly Frýdlové. Jedná se o filmovou dramaturgyni a publicistku, která koordinovala projekt Paměť žen.³² Není nezbytně nutné zde vypisovat všechna jména spojená s českými genderovými studii, avšak alespoň tyto dvě dámy jsem zde uvedla záměrně, jakožto zástupkyně dvou velikých českých projektů, zaměřujících se na gender v českém prostředí. Nyní už zbývá pouze dodat, že gender studies nejsou záležitostí, která by byla určena výhradně pro sociology či filmové tvůrce. Ne, naopak, na jejich rozvoji se podílí velké množství odborníků, či lépe řečeno odbornic, které působí v takových oborech, jako například historie, právo a knihovnictví.³³

Nyní se pokusím seřadit zde nejdůležitější časové mezníky, během kterých se česká genderová studia rozvíjela a celkově upevňovala svoji pozici v českém prostředí. Tyto mety je možné sledovat v souvislosti s rozvojem české nadace s jednoznačným názvem „Gender Studies, o.p.s.“ Tato nadace vznikla v listopadu 1991 díky přímé podpoře socioložky Jiřiny Šiklové, která poskytla nově vznikajícímu projektu svůj byt jako dočasnou základnu a centrum všeho dění.³⁴ Jedním z nejdůležitějších impulsů ke vzniku této nadace bylo evropské setkání žen z Východu a Západu v Dubrovníku, v létě roku 1991. Neméně důležitou roli pak

³¹ Blíže FRÝDLOVÁ, Pavla (ed.): *Všechny naše včerejšky I. Paměť žen*. Praha, 1998, s. 205.

³² Tamtéž.

³³ Tamtéž.

³⁴ Kolektiv autorů: *Historie Gender Studies, o.p.s.* In: <http://www.genderstudies.cz/gender-studies/historie> [cit. 2013 - 04 - 03].

sehrála také konference pořádaná v Dánsku, nesoucí označení „Ženy v měnící se Evropě.“ Právě na této konferenci se Jiřina Šiklová domluvila s další zájemkyní o gender studies, Ann Snitow, na vzájemné neformální spolupráci.³⁵ Oficiálně byla nadace „Gender Studies, o.p.s.“ zaregistrována na konci roku 1992, mimo jiné i díky pomoci knihovnice Jany Hradilkové a také Kanadanky Laury Busheikin. Kolem nich se vytvořila skupina žen, z níž pak vznikla tato nadace.³⁶

Jako první fázi v historii nadace lze označit roky 1993 – 1996, kdy se znatelně rozrostla nadační knihovna. Ta měla již na počátku více svazků s genderovou tematikou, než Karlova Univerzita. Nadace Gender Studies zasáhla významnou měrou i do studia genderu na českých univerzitách, protože se již na podzim 1992 začaly konat první diskuze a přednášky na toto téma na Karlově Univerzitě v Praze. Poté následovala i další česká a moravská města, především Brno a Olomouc.³⁷

Ve druhé fázi, do níž řadíme roky 1997 – 2000, došlo ke dvěma významnějším událostem. Jednak se pole působnosti nadace rozšířilo z univerzitního prostředí i směrem k laické veřejnosti a jednak získala nadační knihovna vzácnou sbírku dokumentů, archiv Elišky Krásnohorské, zakladatelky českého ženského hnutí.³⁸ V rámci této časové etapy je ještě důležité zmínit také tu skutečnost, že v listopadu roku 1998 byla nadace Gender Studies hlavním pořadatelem mezinárodního odborného semináře s názvem „Paměť žen.“ Tento velký projekt byl na daném semináři prezentován.³⁹

³⁵ Tamtéž, [cit. 2013 – 04 – 03].

³⁶ Tamtéž, [cit. 2013 – 04 – 03].

³⁷ Tamtéž, [cit. 2013 – 04 – 03].

³⁸ Tamtéž, [cit. 2013 – 04 – 03].

³⁹ Tamtéž, [cit. 2013 – 04 – 03].

3. Definice, teorie a praxe regionálních dějin

V následující kapitole, která je věnována regionálním dějinám, a to především jejich teorii a následně praktickému využití, budou zmíněny poznatky, jež jsem načerpala z různých zdrojů, zejména z publikací olomoucké provenience, kde jsou autory odborníci z katedry historie místní Univerzity Palackého. Katedra historie a k ní náležející Kabinet regionálních dějin, vydali v roce 2004 výstižnou a všehkáající publikaci o pojetí, poslání a metodice regionálních dějin.⁴⁰

Pojem „regionální dějiny“ je možno chápat jako souhrn historiografických publikací, které navzájem vytváří historiografii národní a zároveň slouží k sebepoznání a k potřebám daného regionu. Pod tímto pojmem je také možné si představit regionální historický výzkum, jenž má dozajista nespornou zásluhu na komplexním a konkrétním chápání historické vědy.⁴¹ Toto specifické historické bádání má za úkol přispět k sebepoznání daného území, k poznání společnosti a lidské pospolitosti v něm. Zároveň obohacuje historické poznání o společnosti jako celku. Nelze jej však chápat jako pouhý součet historie jednotlivých regionů.⁴²

Podstata i budoucnost regionálních dějin spočívá v mimořádné životaschopnosti regionálního bádání, které se opírá o velký zájem vcelku širokého okruhu občanů. Je také důsledkem mnoha teoretických i metodických úvah. Z těch poté vyplynulo i odůvodnění územního členění historie a stejně tak i regionální dělení.⁴³

Je důležité zmínit zde, že není nezbytně nutné využívat historického regionálního bádání k dosažení celistvého poznání dějin národních. Není nutné vytvářet teprve na

⁴⁰ BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich - TRAPL, Miloš: *Regionální dějiny. Pojetí, poslání, metodika*. Olomouc, 2004, 119 s.

⁴¹ Tamtéž, s. 5.

⁴² Tamtéž.

⁴³ Tamtéž.

základě studia dějin regionu nějaké syntézy, jež by nám ukazovaly dějiny většího územního celku, například státu. Pokud by to tak bylo chápáno, jednalo by se jak o přečeňování regionálních dějin, tak i o jejich podčeňování. V tom smyslu jsou dějiny daného regionu pouze jakýmsi faktografickým a pramenným materiálem.⁴⁴

V praxi jsou regionální dějiny často doplňovány i poznatky z dalších oborů, z jiných odvětví vědy. Jedná se například o geografii, antropologii, demografii či o etnografii.⁴⁵ Regionálním dějinám jsou blízké i některé málo zpracovávané prvky a rysy dějin. Můžeme hovořit, v rámci historického výzkumu v regionu, o spolupráci mezi regionálními dějinami a přírodním prostředím, životním způsobem a stylem. A stejně tak je možno hovořit o určitém vztahu regionálních dějin ke studiu soužití minoritních skupin v daném regionu, ke každodennosti, mentalitě, a podobně.⁴⁶ Výhodou regionálních dějin je také ta skutečnost, že mohou doplňovat a rozšiřovat obvyklý rozsah a rejstřík pramenů. A to i díky tomu, že jsou schopny využít také nové typy pramenů, jako například terén a hmotné pozůstatky (v rámci historické archeologie), kronik, pamětí (v rámci orální historie), fotodokumentů a podobně.⁴⁷

Je třeba brát v úvahu i ten fakt, že jsou právě regionální dějiny často jediným prostředníkem, jediným pojítkem, které pojí širokou vrstvu laické veřejnosti s historií jakožto celku. Je tedy nutné mít stále na paměti, že jsou dějiny regionu v největší míře tvořitelem a koordinátorem lidského vnímání dějin. Ať už dějin regionálních či národních.⁴⁸

⁴⁴ Tamtéž, s. 97 – 98.

⁴⁵ Tamtéž, s. 98.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Tamtéž, s. 99.

⁴⁸ Tamtéž.

3.1 Regionální dějiny v českém prostředí

Je zajímavé sledovat, jaké množství knih a časopisů, které se zaměřují i na dějiny regionu, je vydáváno. Toto množství vysoko převyšuje počty tiskových i jiných výstupů z dalších historických pracovišť.

Avšak je nutno podotknout, že právě regionální dějiny se už po několik desetiletí pohybují mezi dvěma póly. Na jedné straně dokazují, že byly, jsou a snad i budou významnou součástí historiografie jakožto celku, na straně druhé jsou však nuceny neustále zdůvodňovat a obhajovat svoji roli a důležitost. Musí se také stále potýkat se zpochybňováním jejich úrovně.⁴⁹ Často jsou nařčeny z překonaného staromilství a místního (lokálního) patriotismu. Samozřejmě není možné tyto negativní aspekty z regionálních dějin zcela vymístit, avšak tyto soudy nelze vztahovat na toto historické bádání jako na celek.⁵⁰

Zároveň je také nutné položit si otázku, zda již regionální dějiny a jejich historiografie v posledních několika letech plně využily tvůrčí svobody, která jim byla nabídnuta k užívání poté, co se v zemích střední a východní Evropy změnily především politické podmínky a poměry. Především, zda jsou již dnes rozvíjena i taková témata, která by za minulého režimu byla „tabu“, či byla zkreslována a opomíjena. Zde je vhodné uvědomit si, že se regionální historiografie dozajista dostala na patřičnou úroveň, má mnoho předností i výsledných poznatků, ale zároveň se musí stále ještě potýkat s mnoha nevyřešenými problémy i se závažnými chybami a nedostatky.⁵¹

⁴⁹ Tamtéž, s. 99.

⁵⁰ Tamtéž, s. 100.

⁵¹ Tamtéž.

4. Nástin historického vývoje obce Crhov v dosavadní knižní produkci

Jak již bylo řečeno v úvodní kapitole této práce, není historie Crhova podrobněji zmapována, či zaznamenána v samostatné publikaci. Pouze krátké a stručné shrnutí dějin obce je často jediným informačním zdrojem, z něhož lze při studiu crhovských dějin čerpat. Myslím tím takové knihy, které se svým obsahem a charakteristickými prvky řadí mezi publikace zahrnující především regionální dějiny, či přímo dějiny mikroregionu Zábřežsko, nebo dějiny bývalého okresu Šumperk.

Avšak i zde platí to pravidlo, že je Crhovu věnována vždy jedna nebo maximálně dvě stránky textu. Mám na mysli především dvě publikace, z nichž jedna je výše zmiňovaná kniha Jana Březiny⁵² a druhá je pak literárním počinem kolektivu autorů, který byl veden Milošem Melzerem a Jindřichem Schulzem.⁵³

Tyto publikace lze však i přes strohé zmínky o crhovských dějinách využít a to především k základnímu studiu dějin obce a přilehlého okolí. Při studiu je však možné využít také obecní kroniku,⁵⁴ o níž jsem se zmínila rovněž v úvodní pasáži této práce. Tato kronika, která se začala psát ve druhé polovině 19. století, mapuje ve svém úvodu dosavadní historický vývoj obce a poté již následují události proběhnuvší v jednotlivých letech, či v určitých delších časových etapách.

Jelikož je tato kapitola věnována právě dosud zaznamenaným crhovským dějinám, je nasnadě, že i ona kronika bude při jejím psaní využita. Je ale jasné, že

⁵² BŘEZINA, Jan: *Zábřežsko v období feudalismu do roku 1848*. Ostrava, 1963, s. 134-135.

⁵³ MELZER, Miloš – SCHULZ, Jindřich a kol.: *Vlastivěda šumperského okresu*. Šumperk, 1993, s. 219.

⁵⁴ *Kronika obce Crhova*. Státní okresní archiv Šumperk, inventární číslo 2a.

budu poznatky, čerpané z kroniky, vždy komparovat s tištěnými publikacemi Jana Březiny, či tvůrčího týmu Melzer – Schulz a samozřejmě také s autentickými vzpomínkami crhovských pamětníků.

Severomoravský Crhov, jehož jméno je odvozeno z osobního jména „Crha“ nebo z osobního jména „Cyril“, je svérázná horská vesnice, jež se rozprostírá na území o celkové výměře 457 hektarů. Jedná se o část národnostního koridoru mezi českými oblastmi Zábřežska a Lanškrounska.⁵⁵ Poprvé se jméno obce vyskytuje v listinách z roku 1358 a následně z roku 1481. V tomto roce prodal Albrecht starší ze Šternberka Janu z Dalčic deskový statek Šilperk⁵⁶ i s příslušenstvím, v němž je jmenován i Crhov. Od této doby sdíleli crhovští poddaní osudy s těmi šilperskými.⁵⁷ Po zrušení patrimoniální správy se Crhov stal součástí obvodu okresního soudu v Šilperku a hejtmanství v Zábřehu. Jelikož se chudé obyvatelstvo, především rolníci nedokázali uživit pouze z kamenitých polí, začali s domácí výrobou různých předmětů, především dřevěného nářadí, nitěných knoflíků a také kartáčových prkének.⁵⁸ Na konci druhé světové války zde bylo aktivní protinacistické partyzánské hnutí, které se podílelo i na ozbrojeném střetnutí s ustupujícími Němci, při kterém tři partyzáni zahynuli. Událost se odehrála dne 7. května 1945.⁵⁹

Zemědělské družstvo se zde rodilo od padesátých let, avšak pod velkým nátlakem a nemělo naději na větší úspěch. A právě proto bylo v roce 1964

⁵⁵ Viz. MELZER, Miloš – SCHULZ, Jindřich a kol.: *Vlastivěda šumperského okresu*. Šumperk, 1993, s. 219.

⁵⁶ Šilperk je německé synonymum pro české označení města Štítý – poznámka autorky.

⁵⁷ BŘEZINA, Jan: *Zábřežsko v období feudalismu do roku 1848*. Ostrava, 1963, s. 135.

⁵⁸ Viz. MELZER, Miloš – SCHULZ, Jindřich a kol.: *Vlastivěda šumperského okresu*. Šumperk, 1993, s. 219.

⁵⁹ Tamtéž.

začleněno do komplexu Státního statku ve Štítech. Nakonec byl Crhov roku 1976 připojen ke Štítům jako místní část a zůstalo tomu tak dodnes.⁶⁰

5. Pamětnice

Na tomto místě je vhodné objasnit čtenáři způsob a metodiku, které jsem využila pro bližší seznámení se s pamětnicemi. Velice mi v tom pomohl dotazník,⁶¹ který jsem vytvořila v počítači a rozdala narátorkám s prosbou, aby si jednotlivé body buď promyslely nebo rovnou celý dotazník či jeho část vyplnily. Zde je nutné dodat, že pamětnice byly připraveny na naše první oficiální setkání různě. Jedna z narátorek měla nachystané poznámky, zbylé tři o otázkách přemýšlely a snažily si odpovědi nachystat. Dotazníky zůstaly nevyplněny, což však ve výsledku nevadilo. Při prvním sezení jsem je tedy s narátorkou vždy vyplnila a nakonec se mi podařilo udělat si o těchto ženách určitou představu. Tyto rámcové a tzv. „odrazové“ informace mi dozajista pomohou při dalším výzkumu, tj. při dalších rozhovorech. Všechna sezení pak měla jedno společné. Vždy probíhala v narátorčině kuchyni. Což jasně dokazuje, že si narátorky intuitivně vybraly pro rozhovor místo, které jim bylo a je dobře známé. Snad i díky domácímu prostředí působily pamětnice uvolněným dojmem, byly usměvavé a rozhovor plynul bez větších problémů.

A nyní několik slov k základním informacím, týkajících se formy rozhovorů. Tyto rozhovory, mnou nazývané jako tzv. „pilotní“, netrvaly více jak šedesát minut. Na začátku jsem narátorce vždy znovu zopakovala a objasnila důvody a cíle mého výzkumu. A poté jsme se již pustily do vyprávění, právě podle jednotlivých bodů

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Viz. přílohy

v dotazníku. Poté, co byl alespoň ve stručnosti zodpovězen i poslední bod v dotazníku, následovaly ještě určité organizační záležitosti, např. domluvení se ohledně mojí další návštěvy, či získání telefonických kontaktů na tyto dámy. V poslední řadě pak bylo důležité získat od narátorek souhlas s tím, abych mohla jejich vyprávění nahrávat na diktafon. Tohoto jsem se obávala, ale zbytečně. Ženy byly velice ochotné a svolné k tomu, aby byly naše rozhovory nahrávány. Bylo však nutné je ujistit, že bude diktafonu použito výhradně pro účely zpracování samotného textu této práce. Nakonec je důležité zmínit zde i to, že následující podkapitoly jsou nazvány přímo podle jména každé pamětnice a jsou řazeny chronologicky, vzestupně, podle ročníku narození narátorek.

5.1 Božena B., ročník 1928

Paní Božena se narodila v červnu roku 1928 v Crhově a prožila zde i celý život. Ve věku šesti let pak nastoupila do místní obecní školy. Vzdělávání ukončila absolvováním osmé třídy, tedy ve věku čtrnácti let. Při otázce, který předmět ji ve škole nejvíce bavil, odpověděla téměř bez zaváhání – zpěv. Jak jsem se dozvěděla, tak Božena zpívala dokonce i druhý hlas. A jak mi bylo řečeno, tak např. výuka matematiky byla složena pouze z násobilky a dělení, tedy z opravdových a nezbytně nutných základů. Na druhou stranu se není čemu divit, jelikož paní Božena absolvovala téměř celou obecní školu v době nacistické okupace, za protektorátu. Z čehož vcelku jasně vyplývá, že němčina byla hlavní vyučovací jazyk a žáci se dokonce učili nazpaměť i německou státní hymnu, jejíž název utkvěl paní Boženě v paměti natolik, že si ho dodnes pamatuje. Hned po dokončení osmé třídy nastoupila Božena do služby ke Königům, což byla rodina, která provozovala místní pilu. Zde

pracovala dva roky jako děvečka. Následně, v sedmnácti letech zde potkala i svého budoucího manžela, kterému bylo tehdy dvacet pět let. Po několika letech známosti se pak tito mladí lidé, v dubnu 1952, vzali. Tehdejší nutností byl obřad civilní, konaný na úřadě, po němž, v týdenním rozmezí následoval obřad církevní. Paní Božena s manželem vychovali celkem tři děti, dva chlapce a jedno děvče. Po ukončení práce u Königů začala pracovat v blízké textilní továrně s názvem: „Textilní továrna Hybl & spol.“ jako dělnice na zkušebně, u pásu, u navíjení cívek a podobně. Zkrátka, co bylo potřeba. Ale když jí bylo pouhých dvacet let onemocněla a musela strávit dlouhou dobu na léčení. Jak sama říká, byla celkem dvanáct neděl v Olomouci a tři neděle na Červené Vodě, kde se znovu pomalu uzdravovala. Božena onemocněla z prostého důvodu, v Hyblově továrně totiž byly podle všeho značně nevyhovující pracovní podmínky, velkým problémem byl především chlad. Po uzdravení se Božena vrátila zpět do továrny, ze které se v době její nepřítomnosti stala fabrika s názvem „MEZ“ (Moravské elektrotechnické závody – poznámka autora) a zde pak zůstala až do roku 1989, kdy ve věku šedesáti jedna let odešla do důchodu. Jak sama říká, mezi její záliby patřilo háčkování, či práce na poli a na zahrádce.

5.2 Zdenka Š., ročník 1939

Paní Zdenka se narodila v květnu 1939 jako první ze šesti dětí. V rámci vzdělávacího procesu navštěvovala nejdříve po dobu pěti let místní obecnou školu v Crhově, po nichž následovaly ještě čtyři roky v měšťanské škole ve Štítech. Celkem tedy Zdenka absolvovala devět tříd a vzdělávání ukončila v roce 1954. Mezi její nejoblíbenější předměty ve škole patřil především dějepis a čeština. Již necelý

rok po skončení školy, ve věku patnácti let, začala paní Zdenka pracovat v továrně „MEZ“, kde působila až do roku 1992, čili do doby, než továrnu zavřeli. Poté pak ještě pracovala dva roky, do roku 1994 ve štítecké továrně „Jesan“. Se svým budoucím chotěm se seznámila v sousední obci Cotktyli, u muziky na hodech. Pohybujeme se v letech 1954/1955. Zdence bylo tehdy pouhých patnáct či šestnáct let, jejímu budoucímu muži bylo mezi dvaceti třemi až dvaceti čtyřmi lety. Svatba se pak konala roku 1959. Manželé zůstali bezdětní. Mezi Zdenčiny nejkrásnější vzpomínky na Crhov patřily hlavně vesnické radovánky, např. kácení máje, poutě, a podobně. Naopak nejhorší vzpomínkou na obec je především konec druhé světové války a následné osvobození. Zdenčinými koníčky jsou především výlety po vlasti a pletení.

5.3 Marie D., ročník 1939

Paní Marie D. se narodila v červnu 1939 jako prostřední ze šesti dětí. Také ona spatřila světlo světa a celý život prožila v Crhově. Marie navštěvovala prvních pět tříd v obecní škole v Crhově, a šestou až devátou třídu pak absolvovala v měšťanské škole ve Štítech. Ve škole ji nejvíce bavil tělocvik, především jeho část s názvem „Tancovací beseda“, kterou tehdy vedl ředitel školy Janů. Po ukončení školní docházky nastoupila paní Marie do továrny „MEZ“, která vyráběla elektrotechniku a zde postupně působila na třech pracovištích a to v nástrojní dílně, na montáži a nakonec ve skladu jako vedoucí. Na konci léta 1956 se Marie seznámila v Janoušově na dožínkové zábavě se svým budoucím manželem. O čtyři roky později, v listopadu 1960 se pak vzali. I oni museli podstoupit dvojí obřad. Nejdříve světský (úřední) na tehdejší výboru v sousední obci Jedlí a následně byli oddáni i katolickým knězem

ve štíteckém kostele. Manželé vychovali jednoho syna. Mezi Mariiny nejkrásnější vzpomínky na Crhov patří především rodinný život s rodiči a sourozenci, vánoční zpívání v crhovské kapli pod vedením faráře Vernerera, crhovské poutě i obecní táboráky. Naopak její nejhorší vzpomínkou je zážitek z dětských let, kdy se paní Marie jako malé děvčátko namotala na hřídel vodního kola, kterým byla vyráběna elektřina pro některé crhovské občany, ale naštěstí ji zachránil její starší bratr. Další hroznou vzpomínkou je pak pro Marii konec druhé světové války. U jejich domu stál totiž tank německé armády a rodina byla nucena utéci k jiné rodině, jelikož se obávala náletů. V neposlední řadě zmínila paní Marie také smutnou vzpomínku na smrt milovaných rodičů a synovce.

5.4 Marie S., ročník 1946

Paní Marie S. se narodila v květnu roku 1946 do rodiny místního crhovského rolníka. I ona prožila celý svůj život v této obci. Cestu k dosažení výučního listu však neměla úplně jednoduchou. Nejdříve navštěvovala obecní školu v Crhově, po níž pak následovala ještě docházka do měšťanské školy ve Štítech. Poté začala navštěvovat první ročník Zemědělského odborného učiliště, také ve Štítech. Zde se však setkala s posměchem spolužáků především kvůli svému malému vzrůstu, který zapříčinil tu skutečnost, že Marie nestačila ostatním studentům při hodinách tělocviku. A tak se i s rodiči začala poohlížet po jiné škole. Nakonec padla její volba na odborné učiliště v Sobotíně, kde se začala učit kuchařkou. Kvůli veliké vzdálenosti od rodného Crhova pak byla paní Marie jednou ze studentek, které bydlely v sobotínském internátu. Zde se už Marie zadaptovala velice dobře a se spolužáky vycházela v dobrém. Po ukončení učiliště začala pracovat ve štíteckém hotelu „Tatran“, a to na

základě umístěnky. Zde působila až do roku 1967. Pak začala pracovat jako kuchařka v dětském domově, opět v nedalekých Štítech. Se svým budoucím manželem se seznámila v Crhově na plese. Vzali se v roce 1970 v obci Králíky, v místním klášteře. V roce 1971, tedy přibližně rok po svatbě, se jim narodila jediná dcera. Mariinou nejkrásnější vzpomínkou na Crhov jsou pak především obecní táboračky, či mše svaté, konané v místní kapli sv. Cyrila a Metoděje. Naopak její nejhorší vzpomínkou je leden 1967, kdy vyhořel jejich statek. Požár byl způsoben špatným stavem elektrických rozvodů. Avšak dům byl rychle znovu upraven pro bydlení a již o čtvrt roku později, v květnu, se rodina stěhovala zpět na své původní místo. A další smutnou vzpomínkou, kterou paní Marie zmínila, byla smrt maminky na podzim 1965.

6. Vlastní výzkum

A nyní se před námi otevírá druhá velká kapitola, druhá část této práce, její druhá půle. V ní se pokusím za pomoci vlastního výzkumu zmapovat historické události a jejich vliv, či dopad na Crhov a crhovské občany. Bude se jednat o konec druhé světové války, dobu let padesátých a s nimi spojenou kolektivizaci, o vznik crhovského JZD, ale také o letech šedesátých, o sovětské okupaci v roce 1968, o době normalizace a nakonec o době Sametové revoluce v roce 1989.

Pokusím se srovnat tyto události s autentickými vzpomínkami crhovských pamětnic, ale také se zápisy v obecní kronice a v neposlední řadě také s dosud vydanými publikacemi. Moje výzkumná práce spočívá především v rozhovorech s pamětnicemi, ale také ve studiu archivního materiálu, tedy především oné kroniky. Každý časový úsek bude rozdělen dle typu pramene a řazen

chronologicky, a na konci kapitoly pak bude následovat shrnutí a vytyčení hlavních mezníků a událostí, které se k dané době vážou.

6.1 Konec druhé světové války

Pamětnice

Konec druhé světové války zažily tři ze čtyř narátorek, se kterými jsem vedla rozhovory. Jedná se o paní Boženu B., Zdenku Š. a Marii D. Boženě bylo v posledním roce války sedmnáct, a Zdence s Marií pouhých šest let. Ačkoliv by se mohlo zdát, že vzhledem k věku si bude nejvíce pamatovat právě Božena, je s podivem, že jsem mnoho informací získala právě od tehdy malých holčiček, od Zdenky a Marie.

Nyní zde nastíním události z května 1945 za pomoci vzpomínek crhovských pamětnic. Bude se jednat o formu otázka – odpověď. Pokusím se zde vyjádřit i vlastní pocity a názory narátorek.

1. Jak vzpomínáte na konec druhé světové války a na crhovské partyzány?

Zdenka Š.: *„U Cotkyle, na Čerťáku došlo k boji mezi partyzány a Němci. Partyzáni natrefili na auto plné Němců, a ti ty partyzány postříleli. Já si to moc nepamatuju, protože jsem byla malá holka, bylo mi nějakých šest let. Něco znám od rodičů a něco jsem zažila na vlastní kůži.“⁶²*

Marie D.: *„Na konec války vzpomínám tak, že jsme se museli schovat u Šulů ve sklepě. Báli jsme se náletů. Nevěděli jsme, jak dlouho budeme pryč z domu. Tehdy jsme měli malá kuřátka a ta dala moje maminka do kuchyně a nasypala jim krmení,*

⁶² Rozhovor se konal dne 6. dubna 2013, v odpoledních hodinách. Místem rozhovoru byl narátorčin dům v obci Crhov.

ale nevěděli jsme, jestli je tam najdeme, až se vrátíme. Před okny u našeho domku stál německý tank. Nevěděla jsem, co se děje, bylo mi pouhých šest let. Na silnici mezi Cotkytlí a Crhovem stavěla německá armáda zátaras na zpomalení ruských vojsk, ale to se jim vymstilo, protože se Rusové už blížili.“ Při vzpomínání na crhovské partyzány vypráví Marie D. toto: „[Crhovští partyzáni] byli mladí chlapci, já malá holka, tak to znám jen z vyprávění. Partyzáni přepadli německé auto, plné Němců, a ti je postříleli. Nerozvážili si to a padli. Konec války nebyl v Crhově nic moc. My jsme to prožívali se strachem, aby nám nezastřelili rodiče. To se ti takové okamžiky vryly do paměti a pamatují si to dodnes.“⁶³

Obecní kronika

Obecním kronikářem byl v průběhu druhé světové války místní řídící učitel, Ferdinand Nimmrichter, který se stal kronikářem rozhodnutím obecního zastupitelstva v Crhově. Jak uvádí samotný pisatel kroniky, narodil se 22. března 1906 v nedaleké obci Hoštejn. V rámci vzdělávání navštěvoval měšťanskou školu v Zábřehu a učitelský ústav v Olomouci. Poté působil na menšinových školách v Dolních Marklovicích a v Bohumíně. Po výkonu vojenské služby byl jmenován učitelem v Cotkytli a Kolšově. A konečně byl dne 1. září 1930 jmenován crhovským učitelem. Zde působil nepřetržitě šest let, až do roku 1936, kdy se stal řídícím učitelem v Hartíkově. Avšak již po roce hartíkovského působení si Nimmrichter zažádal o opět uvolněné místo crhovského učitele, které bylo po odchodu Jaroslava

⁶³ Rozhovor se konal dne 5. dubna 2013, v dopoledních hodinách. Místem rozhovoru byl narátorčín dům v obci Crhov.

Nerudy do Hnojic prázdné. Jeho žádosti bylo vyhověno, a tak se Ferdinand Nimmrichter vrací do Crhova v roce 1937.⁶⁴

Ferdinand Nimmrichter zmapoval v crhovské obecní kronice události let 1938, 1939 a 1940. Následující roky 1941 až 1945 pak zůstaly Nimmrichterem nepoznamenané. Příčinou toho byla okupace Crhova německými vojsky na začátku měsíce října roku 1938. Kronikář, původem Čech a působící jako učitel v ryze české vesnici, jež byla součástí převážně českého okresu Zábřeh, neměl situaci vůbec jednoduchou. Což potvrzuje i druhý kronikář, František Korger, který po válce nahrazuje Nimmrichtera ve funkci pisatele crhovských událostí. Válečná léta pak byla zpětně doplněna právě F. Korgerem, který sepsal tyto události na několika stranách kroniky. Z čehož vyplývá, že první roky války jsou v kronice zmapovány v podstatě dvakrát, jednou Nimmrichterem, a poté i Korgerem, i když je pravda, že Nimmrichter má ony první tři roky (1938 – 1940) sepsány podrobněji. Tudíž je možné poznat válečná léta v Crhově dvěma pohledy dvou kronikářů.

František Korger totiž nahradil Ferdinanda Nimmrichtera v roli crhovského kronikáře až v srpnu 1945. Tudíž, ve výsledku jsou válečná léta v kronice zaznamenaná, avšak pouze retrospektivně. Což však nic nemění na situaci, že Korger válku zažil, a tudíž měl dozajista právo na zmapování a sepsání druhé světové války a jejích událostí v kronice, byť s menším časovým odstupem. Nyní by bylo vhodné představit čtenáři i osobnost právě F. Korgera.

František Korger se narodil dne 12. ledna 1909 na jedné z crhovských zemědělských usedlostí, kterou jeho otec koupil již v roce 1888. František pocházel z osmi dětí. Obecní školu absolvoval v Crhově. Ve věku dvanáct až patnáct let pak navštěvoval tzv. školu střední a následně i dvouletou zimní hospodářskou školu

⁶⁴ *Kronika obce Crhova*. Státní okresní archiv Šumperk, inventární číslo 2a, s. 24 – 25.

v Šilperku (dnešní Štítý). Jak sám Korger uvádí, tak „náboženství jsem římskokatolického, národnosti české a povoláním zemědělec.“⁶⁵ V roce 1934 se František Korger oženil s dcerou místního obchodníka, Annou Havlenovou, která byla o tři roky mladší než on. V témže roce stal se i hospodářem na rodinném statku. Manželé Korgerovi vychovali celkem čtyři děti. V onom roce 1945, kdy se stal kronikářem, převzal zároveň i úlohu obecního pokladního a účetního.⁶⁶

František Korger uzavírá svůj stručný životopis, zaznamenaný i v kronice, těmito slovy: „*Ku své rodné obci a kronice chovám přání, aby záznamy povahově dobré byly vzpruhou k další činnosti a zápisy dávající vysvědčení neuspokojivé, necht' jsou také příkladem, ale odstrašujícím.*“⁶⁷

Cílem této kapitoly není rozepisovat zde na několika dalších stranách crhovská válečná léta, nýbrž mě v mém výzkumu zajímá právě konec války. A to právě z toho důvodu, že si narátorky pamatují tuto dobu a mohou tudíž jejich výpovědi porovnat se zápisy v kronice, případně v odborných publikacích Březiny či Melzera a Schulze.

Pamětnice, kronika i knižní publikace se v rámci tohoto období shodují v jistém bodě, který bych zde chtěla více rozvést. Jedná se crhovské protinacistické odbojové hnutí, které bylo po celou dobu války aktivní. Především jedna smutná událost, která proběhla na úplném konci války, se bezesporu navždy zapíše do crhovských dějin. Mám na mysli ozbrojené střetnutí právě mezi partyzány a ustupujícími německými vojáky, jež se událo dne 7. května 1945.

Jak je uvedeno výše, obě narátorky, Zdenka i Marie D. vypověděly, že ke střetu došlo u sousední obce Cotkytle, na „Čertáku“. Jejich slova pak potvrzují i

⁶⁵ Tamtéž, s. 41.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Tamtéž.

autoři Melzer a Schulz, kteří uvádějí ve své publikaci toto: „...*Za druhé světové války zde bylo aktivní protinacistické odbojové hnutí, z něhož nakonec vyrostla menší partyzánská skupina; ta se podílela, i obětmi na životech, na ozbrojeném střetnutí s ustupujícími německými vojáky u Cotkyně 7. května 1945.*“⁶⁸

A František Korger v obecní kronice píše o dané události toto: „*Přichází 6. květen 1945. Pohyb a ústup německých vojsk je stále rušnější; na silnici od Šilperka do Cotkyně – přes Hranice ve směru od Crhova k Chudobě, v místech, kde stojí žulový pomníček, došlo ku přestřelce mezi partyzány a ustupujícími německými vojáky nákladními auty. A tak na samém sklonku této druhé světové války padli z naší obce tři příslušníci.*“⁶⁹

Ano, tři mladí muži z Crhova zaplatili za jejich, možná až mladickou nerozvážnost, svými životy. Jak dále kronikář Korger uvádí, jednalo se o partyzána Petra Šulu, o jeho bratrance Maxmiliána Šulu a nakonec o Jaroslava Odstrčila.⁷⁰

Já sama, jakožto crhovská rodačka, mohu slova všech, jak pamětnic, tak kronikáře i autorů Vlastivědy šumperského okresu, pouze potvrdit. Jména těch tří mladých mužů a jejich skutky dodnes crhovským občanům, a nejenom jim, připomíná větší, z černého mramoru vytesaný pomník na místním hřbitově. Stojí zde jako připomínka této opravdu smutné události i s fotografiemi oněch mladíků. Když si člověk uvědomí, že se vše odehrálo pouhý jediný den před koncem této války, smutek ještě zesílí.

I sousedé a spoluobčané všech tří mužů si plně uvědomovali, co se stalo. Tudíž i poslední rozloučení s padlými partyzány bylo poněkud jiné, než bylo u

⁶⁸ Viz. MELZER, Miloš – SCHULZ, Jindřich a kol.: *Vlastivěda šumperského okresu*. Šumperk, 1993, s. 219.

⁶⁹ *Kronika obce Crhova*. Státní okresní archiv Šumperk, inventární číslo 2a, s. 55 – 56.

⁷⁰ Blíže *Kronika obce Crhova*. Státní okresní archiv Šumperk, inventární číslo 2a, s. 56.

ostatních pohřbů zvykem. František Korger zapsal i onen smutný den pohřební do crhovské kroniky. Zde je přepis jeho záznamu: „*V neděli po 8. květnu byli ze hřbitovní márnice v Cotkytli na místní hřbitov v Crhově slavnostně přeneseni a pohřbeni padlí partyzáni. Proslov měl cotkytelský farář P. Jašek. Zhodnotil význam původních státních hranic a vzpomenu padlých v domácím i zahraničním odboji. Se svými padlými spolu bojujícími se rozloučil promluvou v jazyku ruském partyzán rus Ivan.*“⁷¹

Shrnutí kapitoly

Ano, je to tak. Jak řekla ve své výpovědi i pamětnice Marie D., „*konec války nebyl v Crhově nic moc.*“ Což potvrzuje svými zápisy na několika dalších stranách i kronikář Korger. Konec druhé světové války, který se vymezuje na 9. květen 1945,⁷² přinesl místním občanům dozajista velikou úlevu i radost. Na druhou stranu však na crhovské obyvatelstvo padla také určitá nejistota a obavy z budoucích časů. Crhov, jenž byl před válkou, ale i po ní ryze českou vesnicí,⁷³ nezažil vlnu odsunů německého obyvatelstva. V jeho případě šlo spíše o dobrovolné osídlování okolních vesnic právě crhovským občany, jak píše i František Korger: „*Mladí zemědělstí lidé po většině po právu osídlovali ona hospodářství na kterých za okupace povinně sloužili.*“⁷⁴ Tito mladí zemědělci osídlovali povětšinou vesnice z nejbližšího okolí, jako například Tatenici, Štítý (Šilperk), Březnou, Bílou Vodu a také Červenou Vodu, Heroltice i Nový Malín.⁷⁵

⁷¹ Tamtéž, s. 57.

⁷² BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960*. Svazek IV. Ostrava 1974, s. 236.

⁷³ Tamtéž, s. 235.

⁷⁴ Blíže *Kronika obce Crhova*. Státní okresní archiv Šumperk, inventární číslo 2a, s. 60.

⁷⁵ Tamtéž, s. 60 – 62.

Bylo by bezpředmětné rozepisování se o dalších, poválečných událostech v Crhově, jelikož jsou dopodrobna zaznamenány v kronice a tudíž není problém si je kdykoliv připomenout. V tomto případě by se jednalo o pouhé přepisování informací již zapsaných. Ne, my se přesuneme dál, a na základě výpovědí narátorek i zápisů z kroniky a knih prozkoumáme další časovou etapu v crhovské historii.

6.2 Léta padesátá

Když se řekne ono ustálené slovní spojení „padesátá léta“, je téměř jisté, že si každý čtenář této práce vybaví dobu kolektivizace a čas, kdy ve velkém rozměru vznikala JZD – jednotná zemědělská družstva. Co se událo v onom čase i v Crhově nám dozajista připomenou výpovědi pamětnic, jakožto i kronika či informace od dvojice historiků – Melzer, Schulz.

Pamětnice

Tuto dobu již prožily všechny čtyři narátorky, i když je pravda, že nejmladší z nich, Marie S. byla ještě malou holčičkou (narodila se v roce 1946). Vzpomínání pamětnic započneme vyprávěním paní Marie D., která v dané době vstupovala, ač pozvolna, na práh pubertálního věku, jelikož se narodila v roce 1939.

2. Jak vzpomínáte na kolektivizaci v padesátých letech, na zabírání rolnického majetku, na vznik JZD, na úmrtí Klementa Gottwalda, a podobně?

Marie D.: *„Tehdy chodil a přesvědčoval soudruh z Jedlí, aby rolníci z Crhova založili družstvo, říkal, jak se budou mít dobře. Musel je přesvědčovat několikrát. Zastihlo mě to [smrt Gottwalda] u spolužačky z Bukovice, kde jsem byla na besedě.“*

*Obávala jsem se, co bude dál, ale moc jsem se o politiku nezajímala, protože jsem byla ještě šolačka.*⁷⁶

Zdenka Š., vrstevnice Marie D. a také její spolužačka pak na dobu let padesátých vzpomíná následovně:

Zdenka Š.: *„Přijela jsem do Štítů do školy asi v sedm hodin ráno, a měla jsem zhruba hodinu času, než začala škola. Šla jsem na náměstí, kde už se to [smrt Gottwalda] vědělo. Bylo mi čtrnáct let, tak mě to moc nezajímalo, což mi zůstalo dodnes. Při tom [kolektivizaci] vyhrožovali vystěhováním, prarodičům řekli, že půjdou do domova důchodců. Můj muž převzal po dědovi dva hektary pole. Ale vzali nám to, a když nám to [pole] pak chtěli vrátit, tak už jsme nechtěli zase my, proto jsme to pronajali statku ve Štítech. Ale dodnes za to nemáme náhradu. Ale brali [komunisté] všechno, dobytek, to pole i traktor.*⁷⁷

Nejmladší z narátorek, Marie S., byla malé děvčátko, ale některé útržky vzpomínek ve své paměti přece jenom našla:

Marie S.: *„Začínala jsem chodit do školy. Učili jsme se o Gottwaldovi, ale nerozuměli jsme tomu. Neměli jsme z toho rozum. Vím, že po dědině chodili dva soudruzi a přemlouvali rodiče, aby jim dali pozemky, les a pole, a taky dobytek a koně. Museli [rodiče] vstoupit do JZD v Crhově.*⁷⁸

A nakonec vzpomínala i nejstarší z pamětnic, Božena B.:

Božena B.: *„No, Gottwald v květnu umřel, v roce padesát tři. Já jsem to tak nevnímala, byli jsme se tam jednou podívat, jezdili jsme do Prahy, do nemocnice. A*

⁷⁶ Rozhovor se konal dne 5. dubna 2013, v dopoledních hodinách. Místem rozhovoru byl narátorčin dům v obci Crhov.

⁷⁷ Rozhovor se konal dne 6. dubna 2013, v odpoledních hodinách. Místem rozhovoru byl narátorčin dům v obci Crhov.

⁷⁸ Rozhovor se konal dne 6. dubna 2013, v dopoledních hodinách. Místem rozhovoru byl narátorčin dům v obci Crhov.

*tak sestra jednou říkala, půjdem se tam podívat, jak ten Gottwald leží. Já jsem byla taky po operaci s hlavou, měla jsem zachlazenou rýmu. Já jsem to tak nevnímala. My jsme nic neměli, tak nám nic nevzali, no. Chodila jsem na pole sedlákům pomohat. Já jsem s nima [agitátory] nepřišla do styku.*⁷⁹

Obecní kronika

Crhovská obecní kronika, v padesátých letech již zcela v kompetenci místního rolníka Františka Korgera, poskytuje právě díky svému pisateli podrobný a ucelený přehled důležitých i méně důležitých událostí, jež v obci proběhly v daném roce. Čtenář se tak může postupně, podle uběhnuvších let, seznámit s činností MNV,⁸⁰ či s údaji o (ne)úrodě. Je také možné seznámit se kulturními aktivitami a činnostmi v obci.

Nemělo by smysl opisovat zde doslovně celou kroniku. Není cílem této práce vytvořit její přepis. Ne, zajímají nás nejdůležitější mezníky, které by bylo zároveň možné porovnat s výpověďmi crhovských žen, či s již vydanými knihami.

Při pozorném a důkladném přečtení výše citovaných výpovědí pamětnic je možné i důležité pozastavit se nad několika aspekty. Jedná se tu o informace, že do obce chodili komunističtí agitátoři, kteří měli za úkol přemluvit, či v horším případě donutit místní rolníky k tomu, aby své pozemky i hmotný zemědělský majetek postoupili JZD,⁸¹ které mělo v obci vzniknout. Jak je možné se v kronice dále dočíst, na podzim roku 1952 „*Místní národní výbor obdržel přípis od ONV ze dne 22.XI.1952, ve kterém bylo uloženo členům MNV označit venkovské boháče. Ve*

⁷⁹ Rozhovor se konal dne 7. dubna 2013, v odpoledních hodinách. Místem rozhovoru byl narátorčin dům v obci Crhov.

⁸⁰ Zkratka využívaná pro označení slovního spojení „*Místní národní výbor*.“ Poznámka autorky.

⁸¹ Zkratka využívaná pro označení slovního spojení „*Jednotné zemědělské družstvo*.“ Poznámka autorky.

*schůzi dne 24.XI.1952 byl učiněn protokolní zápis negativní s odůvodněním, že zemědělci v Crhově jsou vesměs drobní a střední a hospodaří za těžkých podmínek na pozemcích v nadmořské výšce 500 – 600 m.*⁸²

Hned na následující straně je pak uvedena malá kapitolka s názvem „*Hovory k lidem*“, pod níž je možné si představit ledacos. Jednalo se však o hromadnou agitaci komunistických pohůnků, kteří pořádali „velmi výstižné“ besedy o důležitosti Jednotných zemědělských družstev. Jak to nakonec ukazuje i František Korger ve svých zápiscích: „*Finanční referent okresního národního výboru p. Hudec přijel na schůzi dne 28. června 1952, kterou uspořádal MNV jako: „Hovory s lidem“ a v této besedě velmi výstižně mluvil o významu „Jednotných zemědělských družstev“ na vesnici. Na schůzi bylo přítomno 17 občanů a trvala dlouho do noci a mnozí z přítomných si vyžádali různá vysvětlení.*⁸³

To, zda byla snaha oněch komunistických agitátorů završena úspěchem, měla ukázat následující léta. Crhovské JZD nakonec opravdu vzniklo, a to i přes silný odpor místních rolníků a pod velkým nátlakem. Avšak nemělo příliš dlouhého trvání. Založeno bylo v roce 1958, ale již o šest let později, roku 1964 bylo začleněno do komplexu Státního statku v nedalekých Štítech.⁸⁴

Úmrtí Klementa Gottwalda v roce 1953 bylo v kronice reflektováno krátkým, stručným zápisem, ve kterém sdíleli crhovští občané, alespoň z pohledu Františka Korgera, smutek nad jeho ztrátou. Ale tito lidé byli v Korgerově zápisu zastoupeni místními členy KSČ a místním národním výborem. Smuteční arch pak všichni crhovští občané podepsali. Kronikář zde ale nezmiňuje, zda dobrovolně anebo

⁸² *Kronika obce Crhova*. Státní okresní archiv Šumperk, inventární číslo 2a, s. 86.

⁸³ Tamtéž, s. 88.

⁸⁴ Blíže MELZER, Miloš – SCHULZ, Jindřich a kol.: *Vlastivěda šumperského okresu*. Šumperk, 1993, s. 219.

z donucení. Tento kronikářův zápis pak měl následující doslovné znění: „*Místní organizace strany KSČ spolu s místním národním výborem v Crhově zajistila prostřednictvím člena osvětové komise stylisaci záhlaví smutečních podpisových archů v tomto projevu: Pod zorným úhlem spravedlivého světového míru vyjadřují svým podpisem občané Crhova projev vlasteneckého smutku a soustrasti nad úmrtím svého presidenta Klementa Gottwalda. Tento smuteční arch podepsali všichni občané naší vesnice.*“⁸⁵

Z citovaných výpovědí pamětnic je možné mezi řádky vyčíst a vypozerovat dozajista určitou účast na národním smutku. Ale na druhou stranu je vidět, že narátorky jakožto občanky malé moravské vesnice v horách měly své vlastní starosti a tudíž je úmrtí prezidenta Gottwalda zároveň i mýjelo.

Souhrnem je tedy možné říci, že pokud se změny v politické situaci státu nějak výrazně nedotkly přímo Crhova a jeho občanů, zůstávaly kvůli obyčejným lidským starostem místních lidí ve stínu každodenní rutiny.

Zbývající roky z období padesátých let jsou pak, v podání kronikáře, věnovány především pravidelné a téměř se neobměňující rutině a všednosti. V rozsahu několika stran kroniky je každému roku této časové etapy věnován víceméně ucelený přehled, který svým obsahem sděluje čtenáři, jakými činnostmi a aktivitami se zabýval místní národní výbor, jak probíhaly oslavy „vítězného února“ a prvního máje. Největší pozornost věnuje kronikář Korger statistickým údajům, které se týkaly úrody i případné neúrody v obci nebo zmiňuje živelné pohromy, které měly výrazný dopad na crhovské zemědělství. Zároveň však pisatel kronika dodává, že

⁸⁵ *Kronika obce Crhova*. Státní okresní archiv Šumperk, inventární číslo 2a, s. 92.

„hlavní výrobní silou v zemědělské výrobě je člověk znalý místních poměrů, koňská síla a určité strojní vybavení zemědělských závodů.“⁸⁶

Z kroniky je možné vyčíst také informace o úpravách vzhledu obce nebo o změnách jmen majitelů některých domů i jiných staveb. Co se týče kulturního života obce, tak ten v očích kronikáře a patrně i samotných občanů poněkud stagnuje. Z dalšího Korgerova zápisu, který je věnován právě kulturnímu životu v obci, se dovídáme, že veškerá školní výuka, i další kulturní činnost je vedena v duchu socialismu: *„V místní národní škole vyučuje t. č. s. Jiří Hrbáček. Od 1. září 1955. Ve schůzi MNV dne 21. II. 1956 z obsáhlého referátu ředitele národní školy je patrné, že školní výchova je vedena v duchu budování socialismu. Ku oslavám státních svátků a významných dnů uspořádává program s účelně volenou náplní.“⁸⁷*

Shrnutí kapitoly

Událostem z let padesátých, které se tak významně, ale i smutně zapsaly do nejenom crhovských dějin, nýbrž do dějin celého státu, předcházely již volby v roce 1946 a následně v osudném roce 1948. Roku 1946 se voleb zúčastnilo celkem 199 crhovských voličů. V těchto volbách zde zvítězila KSČ se sto jedenácti hlasy a po ní pak sestupně následovaly tyto strany: ČSL (54 hlasů), ČNS (25 hlasů) a nakonec ČSD (8 hlasů).⁸⁸ Je s podivem, že jakákoliv zmínka o volbách v Crhově v roce 1948, v Korgerových záznamech chybí. Kronikář tento osudný rok celkově zmapoval

⁸⁶ Tamtéž, s. 126.

⁸⁷ Tamtéž, s. 130.

⁸⁸ Viz. BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960*. Svazek IV. Ostrava 1974, s. 236.

velice stručně. Události tohoto roku jsou zapsány na pouhých dvou stranách kroniky a týkají se více méně pouze okrajových záležitostí.⁸⁹

Padesátá léta jsou i ve vnímání crhovských pamětnic viděna jako záležitost, která nevyžaduje přílišnou pozornost. Pro ženy samotné to byla spíše doba plná jiných starostí, které s politikou téměř nesouvisely. Jedním z těchto důvodů byl i jejich mladý věk. V té době bylo stáří narátorek pouhých dvacet dva let a méně.

Naproti tomu, crhovská kronika je plná různých záznamů z doby let padesátých. Ty se týkaly jak politických událostí, tak i záležitostí z oblasti zemědělství, kultury, školství a podobně.

6.3 Léta šedesátá a srpnová okupace 1968

Tato doba, přibližně časově ohraničená léty 1960 až 1969, byla v rámci československého teritoria dobou určitého uvolnění dosud napjatých poměrů ve společnosti i v politice. Došlo k omezení cenzurních opatření, lidem se začalo tak říkajíc „volně dýchat.“ I vedení komunistické strany, jediné povolené strany v zemi, mělo zájem na určité demokratizaci společnosti, ale hlavně politického života. To vše se však dělo navzdory komunistické ideologii v sovětském Rusku a v ostatních satelitních státech Sovětského svazu. Události, které proběhly na konci šedesátých let, pak vzaly rychlý spád. Srpnová okupace Československa v roce 1968 vojsky Varšavské smlouvy započala období tak zvané „normalizace“ a návratu k tak říkajíc „normálnímu“ stavu. Tedy stavu, jaký zde vládl v oněch temných padesátých letech. Byla znovu obnovena tvrdá cenzura a vše se vrátilo do smutných poměrů, jež panovaly v Sovětském svazu v době Stalinova teroru. Život v Československu byl

⁸⁹ Blíže *Kronika obce Crhova*. Státní okresní archiv Šumperk, inventární číslo 2a, s. 72 – 73.

nalinkován ideologií neostalinismu. Jak onu dobu, plnou změn a náhlých zvrátů, viděly crhovské ženy a jaké záznamy v obecní kronice se vztahují k těmto časům, zrekonstruuje následující kapitola.

Pamětnice

Všechny čtyři narátorky byly v dané době mladé, dospělé ženy, které si začaly budovat vlastní rodinný i pracovní život. Vdaly se, pracovaly jako dělnice, některé společně s manžely rekonstruovaly své domovy a pečovaly o děti a domácnost. Což naznačuje, jakými směry se ubíraly jejich všední starosti a myšlenky. Podle jejich výpovědí je z každodenního rutinního života vytrhla až ona sovětská okupace v srpnu 1968. Co se tehdy událo v Crhově i v životech těchto pamětnic, více přiblíží přepisy rozhovorů s nimi.

3. Jak vzpomínáte na dobu šedesátých let, na Pražské jaro, na sovětskou okupaci v srpnu 1968?

Marie D.: *„Vzpomínám, že byl slyšet hukot letadel. Nevěděla jsem, co se děje. Tak jsem pustila rozhlas, kde říkali, že máme zachovat klid. Měli jsme strach z války. Asi po týdnů, když jsem byla na cestě do lázní v Karlových Varech, tak jsem viděla, jak podél tratě stály sovětské tanky. Vlak byl narvaný, protože jel jenom jeden rychlík na trati Bratislava – Praha, a lidi v něm byli zamlklí. Já jsem říkala doktorovi, že nepojedu, a on mi na to řekl: „Proč bys nejela, nic se neděje.“ Po příjezdu do lázní jsem viděla německé tanky z NDR. [Upálení Jana Palacha] byl to šok, byl mladý a jedináček, ale tím si nejsem úplně jistá.“⁹⁰*

⁹⁰ Rozhovor se konal dne 5. dubna 2013, v dopoledních hodinách. Místem rozhovoru byl narátorkin dům v obci Crhov.

Zdenka Š.: *Ráno jsme se vzbudili, že půjdeme do práce a slyšeli jsme, že létají letadla. Měli jsme strach z války a z toho, že chlapi budou muset narukovat. To [Pražské jaro] jsem vnímala jen okrajově, měli jsme totiž vlastní starosti, opravovali jsme dům. Dokud se to nedotklo přímo Crhova, tak se to prostě neřešilo.*⁹¹

Marie S.: *To mě teda nějak nezajímalo. To jsme byly takový puberťačky, to jsme měly jiný starosti. Naši na to neměli čas, museli dělat. Tady sem nějaká ta kultura se nezanesla, Crhov byl malá dědina. Slyšeli jsme o tom jenom z rozhlasu, televizi taky neměl každý.*⁹²

Božena B.: *„Slyšeli jsme letadla létat, jsme si říkali co je, co se děje. Jestli bude válka. Přišli jsme do práce, v práci nikdo nebyl, tak jsme šli domů a byli jsme doma. My jsme tady na konci dědiny. No tak, bylo to takový. Měli už to nechat, ty faráře a tak. Neměli je takhle jako utlačovat, nebo jak bych to řekla.*⁹³

Obecní kronika

Největší pozornosti kronikáře se na konci padesátých a na počátku šedesátých let těšilo crhovské JZD – Jednotné zemědělské družstvo. To zde vzniká, jak již bylo řečeno v jedné z předchozích kapitol, v roce 1958. Jeho vzniku předcházely četné agitace komunistických soudruhů z okolních vesnic, kteří neúnavně a pravidelně přemlouvali místní soukromé rolníky k tomu, aby pro crhovské družstvo obětovali své pozemky a další hmotný hospodářský majetek. Že to tito pohůnci socialistické ideologie neměli s crhovskými hospodáři vůbec jednoduché, dokazují i některé

⁹¹ Rozhovor se konal dne 6. dubna 2013, v odpoledních hodinách. Místem rozhovoru byl narátorčin dům v obci Crhov.

⁹² Rozhovor se konal dne 6. dubna 2013, v dopoledních hodinách. Místem rozhovoru byl narátorčin dům v obci Crhov.

⁹³ Rozhovor se konal dne 7. dubna 2013, v odpoledních hodinách. Místem rozhovoru byl narátorčin dům v obci Crhov.

z Korgerových kronikářských zápisů. Kronikář Korger zde hned v jedné z úvodních vět této pasáže říká, že „*obec Crhov byla poslední obcí okresu Zábřeha, kde dosud JZD ustanoveno nebylo.*“⁹⁴ V souvislosti s tímto je ale také zároveň možné říci, že obec Crhov byla jednou z prvních obcí, kde bylo JZD zrušeno. K zániku crhovského družstva totiž došlo už pět let po jeho samotném vzniku, a to v roce 1963. Tento rok se objevuje jak v kronice, tak i v jednom z nově připravovaných sborníků, jenž bude vydán pod patronací Státního okresního archivu v Šumperku.

Je nutné znovu připomenout, že crhovský kronikář František Korger byl sám jedním z místních rolníků. Tudíž by se mohlo zdát, že budou jeho zápisy v kronice poněkud subjektivní a zaujaté, ale není tomu tak. Jistě, z textu číší určitá míra ironie, kterou nemůžeme opomíjet, na druhou stranu se však Korger, alespoň podle mého názoru, snažil o to, co nejvíce potlačit jakoukoliv známku zaujatosti či nepravdy. Můžeme si však všimnout, že některá Korgerova sousloví, používaná v kronice při zápisech o JZD, dával autor zcela nepokrytě do uvozovek a tím pádem své ironické názory ještě zdůraznil. Vcelku chytré řešení.

František Korger popisuje marné snahy komunistických agitátorů následovně: „*Předběžné první kroky a přípravy započaly v r. 1957 tím, že místní soukromě hospodařící zemědělce navštěvovali – k tomu účelu uvolnění – zaměstnanci n. p. „Jesenické závody“ ve Štítech (býv. fy Ježek & Faber) soudruzi z Jedlí: Krňávek, Polách, a místní občané v tomto závodě zaměstnaní. Poněvadž jejich úspěch nebyl uspokojivě zdařilý, zasáhli účinnější intervencí soudruzi – pracovníci finančního odboru ONV Zábřeh. Soudruh Dostál, s. Portyš; také z Klášterce s. Krmela a ostatní.*“⁹⁵

⁹⁴ *Kronika obce Crhova*. Státní okresní archiv Šumperk, inventární číslo 2a, s. 142.

⁹⁵ Tamtéž, s. 142 – 143.

Jména agitátorů nám zůstala právě díky kronice zachována. Je jisté, že kronikář Korger neměl v dané době ani potuchy o tom, co budoucnost přinese. A právě díky této nevědomosti si může dnešní generace udělat vcelku přesný obrázek o tom, jaké nátlakové metody byly používány. Kronikář dále píše: *„Tito všichni neunavně a vytrvale přesvědčovali zemědělce o výhodách a přednostech kolektivního – socialistického hospodaření pod vedením předsedy okresního národního výboru s. Keznikla, býv. učitele v Jedlí, který si nerozhodné a otálející zemědělce volal do své kanceláře k „důležitému jednání.“ Na stole byla připravena přihláška do JZD a ve snaze celookresního skoncování socializace v zemědělství podával předseda Keznikl pero k podpisu ochotně do rukou předvolaným.“*⁹⁶

Tyto snahy byly nakonec završeny úspěchem. Dlouho očekávaný vznik crhovského družstva se datuje k 8. prosinci 1958, kdy bylo Jednotné zemědělské družstvo Crhov v okrese Zábřeh oficiálně zapsáno do Podnikového rejstříku družstev v Olomouci.⁹⁷ Následující strany kroniky jsou pak věnovány jmennému seznamu zemědělců, kteří podepsali přihlášku do JZD Crhov. Bylo jich celkem třicet osm. Poslední podepsaná přihláška je datována ke dni 16. února 1959.⁹⁸

Na dalších stranách obecní kroniky jsou pak detailně rozepsány tak zvané „povinné vnosy osiva a sadby.“ Celková výměra orné půdy, kterou crhovské JZD disponovalo, čítala 118 hektarů.⁹⁹

Následující dva roky (1958 až 1960) byly zaplněny jednak společným hospodařením rolníků a jednak stavbou kravína. Na tu bylo utraceno, dle kronikářských zápisů, 722 000 Kčs.

⁹⁶ Tamtéž, s. 143.

⁹⁷ Tamtéž, s. 146.

⁹⁸ Tamtéž, s. 152.

⁹⁹ Tamtéž, s. 153.

A právě v roce 1960 byla dokončena.¹⁰⁰ Nemělo by většího významu rozepisování se o všech potížích, které byly s crhovským družstvem spojeny. Podle mého názoru bude stačit, když zde uvedu několik následujících faktů. Prvním zádrhelem bylo již samotné umístění kravína, který měl stát podle situačně – zastavovacího plánu přímo naproti průčelí školní budovy. Další spor pak vznikl kvůli typu střešní krytiny. Tento spor se vyřešil až zasláním dopisu pro kancelář prezidenta republiky ze dne 28. dubna 1960. V tomto dopisu byly jasně vyjádřeny nevýhody taškové krytiny. Účelu bylo nakonec dosaženo, hliněné tašky se odvezly a střecha kravína byla pokryta eternitem.¹⁰¹

Kronikář František Korger pak dále, na několika stranách, rozepisuje výnosy z jednoho hektaru půdy, inventární soupis zvířectva, produktivitu práce podle počtu „pracovních jednotek“ na osobu, a podobně. Pojem „pracovní jednotka“ je vykládán následovně: *„Norma je určité měřítko na určitou práci vykonanou za určitých podmínek. Pracovní jednotka je podíl ze kterého se podílí člen na čistém výsledku hospodaření JZD.“*¹⁰²

Tato produktivita práce je kronikářem následně vyjádřena i v penězích. Podle jeho zápisů vydělalo crhovské JZD svojí prací v průběhu existence, což jsou roky 1960 až 1963, bezmála 94 000 Kčs.¹⁰³

V roce 1963 pak tedy samostatné JZD v Crhově zaniká a stává se součástí tak zvaného Státního statku ve Štítech. Čtenáře by jistě mohlo napadnout, proč družstvo zaniklo. Na počátku tohoto vcelku rychlého konce stál spor mezi samotnými rolníky o to, kdo vnesl více půdy a zvířat do společného družstva. Sousedská kritika a

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 153.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 154.

¹⁰² Tamtéž, s. 148.

¹⁰³ Tamtéž, s. 158.

neustálé rozepře dovedly předsedu družstva Bartoše k rezignaci na tuto funkci. Zároveň se v této době rodil v hlavách vedoucích činitelů ONV v Šumperku plán na zřízení státního statku ve Štítech. Tehdy se seskupilo devět obcí a utvořilo se ředitelství statku. Crhov byl jednou z oněch devíti vesnic, které do této organizace vstoupily. Majetek JZD Crhov byl postupně převeden do vlastnictví štíteckého statku a družstevní pracovní síla, tedy rolníci, byli povoláni k práci na statku.¹⁰⁴

Pozemky, na kterých zemědělci – družstevníci hospodařili a pracovali, pak přešly do vlastnictví Státního statku Štítý a staly se tak majetkem státu. Někteří rolníci podepsali darovací listinu a tím pádem věnovali pozemky státu bez nároku na jakoukoliv odměnu, většina ale požadovala sepsání tak zvaných „nájemních smluv.“ Přesně tak, jak bylo zvykem i při zakládání jiných státních statků v okolí.¹⁰⁵ Nakonec bylo zástupcům štíteckého státního statku nařízeno, aby s každým rolníkem podepsali zvláštní, samostatnou nájemní smlouvu.

Z původního počtu třiceti osmi přihlášených rolníků jich do Státního statku Štítý vstoupilo dvacet pět. Což potvrzuje i jmenný seznam, sepsaný F. Korgerem v obecní kronice. Posledních pár stran kroniky věnoval crhovský kronikář více méně již pouze rutinním informacím, které se týkaly hlavně činností, spojených s běžným provozem crhovské odnože státního statku. Úplně poslední strana kroniky má číslo sto sedmdesát jedna a končí 12. prosince 1968.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 162 – 163.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 162.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 171.

Shrnutí kapitoly

Cílem této kapitoly bylo postihnout a zrekonstruovat nejdůležitější historické mezníky a události, jež měly přímý dopad na obec Crhov v průběhu let šedesátých. Důležitým faktorem zde byla i snaha o vystižení dobových nálad a vnímání těchto událostí z pohledu místních pamětnic. Je pravda, že převážná část této kapitoly byla zpracována na základě studia obecní kroniky. Někteří tvrdí, že kronika není zcela dostačující a věrohodný pramen, říká se, že poznatky, které načerpáme z kroniky, musí být podloženy ještě i jiným, více věrohodným pramenem.

Avšak já jsem poněkud jiného názoru. Podle mého soudu jsou obecní kroniky, crhovskou nevyjímaje, bohatým zdrojem informací a vědění. Vždyť v nejednom případě je kronika jediným možným, dosud zachovaným pramenem, který popisuje historii dané obce v širokém měřítku. Z podrobného a pečlivého studia tohoto typu pramene je možné zkoumat dobovou náladu, pocity i názory té skupiny lidí, na kterou je někdy zapomínáno, to jest obyčejných smrtelníků, kteří jsou zapleteni do podivného soukolí dějin a musí se dennodenně vypořádávat s nástrahami života. Někdo by mohl oponovat mým názorům a postojům, říkáje, že mají kronikáři často sklony k neobjektivnímu popisu dějin, který si tak zvaně „přibarvují“ podle své vlastní potřeby. Ano, to je bezesporu pravda. Ovšem, minimálně crhovská kronika byla po určité časové době vždy kontrolována nejdříve školními inspektory a v době socialismu předsedy místního národního výboru. Pokud crhovská kronika lže, o čemž dost pochybuji, proč by vážení školní inspektoři a posléze i předsedové tyto lži akceptovali? Ptám se. Pokud jsou kroniky v některých pasážích nepravdivé, není potřeba je hned zatracovat. I výzkum této problematiky, tedy laicky řečeno, kronikářských lží, by mohl být důležitým mezníkem ve vývoji

historiografie i regionálních dějin. Tolik k mému vlastnímu úsudku, který může i nemusí být brán na lehkou váhu.

Kronika obce Crhova touto časovou etapou končí. Následující, poslední kapitola této absolventské práce, tedy období normalizace a let osmdesátých, které byly završeny tak zvaně Sametovou revolucí, již nebude tak obsáhlá. A to hlavně proto, že již není možné čerpat z kronikářských poznatků. Ne, tato kapitola již bude pouze sondou do světa orální historie a do paměti „našich“ narátorek.

6.4 Doba normalizace a Sametové revoluce

Poslední kapitola práce je zaměřena na období, časově vymezené sedmdesátými a osmdesátými lety dvacátého století. Na základě výpovědí a vzpomínek crhovských pamětnic se pokusím zrekonstruovat, vytyčit a nastínit nejdůležitější události z dané doby, které měly dopad i na Crhov. Čtenář zde opět nalezne přepisy rozhovorů se ženami a také pokus o rozbor a interpretaci jejich vyprávění.

Pamětnice

4. Jak vzpomínáte na dobu sedmdesátých a osmdesátých let, na normalizaci a na Sametovou revoluci v listopadu 1989 a na následný převrat?

Marie D.: *„Vzpomínám špatně, protože se musely stát fronty na ovoce a zeleninu, všeho bylo omezené množství. Já jsem to ale jinak moc neřešila, protože jsem měla malého synka. Ten se narodil v roce šedesát devět. [Sametová revoluce] vzpomínám,*

*že na Národní třídě vyšli studenti do ulic na protest proti KSČ, já jsem jim fandila. Měla jsem strach, co bude dál, člověk nevěděl, co bude.*¹⁰⁷

Zdenka Š.: „[Sametová revoluce] to už jsem vnímala víc než sovětskou okupaci, tady už šlo o životy. Ale zase tak úplně moc jsem to nesledovala, spíš jenom v televizi. Na přelomu toho roku osmdesát devět, devadesát byli všichni rádi, že bude demokracie. Naslibovali jim hory doly, mysleli si, že Havel je dobrý člověk, protože byl ve vězení a tak věděl, o co jde. Ale pak je mrzela ta jeho amnestie. Já jsem se nezajímala ani o lokální politiku. Všechno nám vzali, o všechno jsme přišli. Po revoluci uzavřeli MEZ a já jsem byla propuštěná. Tak jsem musela pracovat ještě dva roky v Jesanu a v devadesátém čtvrtém jsem šla do předčasného důchodu.“¹⁰⁸

Božena B.: „No tak ti studenti, no. No tak byli rádi, že bude volno, že bude. Já nemám ráda takový ty války, ty utlačovaný. My jsme byli takoví chudí. Já nevím, co bych ti k tomu tak ještě řekla.“¹⁰⁹

Marie S.: „No, ta normalizace, to bylo takový, muselo se držet hubu a krok. To bylo takový, taková totalita. Takový napjatý to bylo. No, taky ti estébáci to všechno hlídali, muselo se zkrátka dávat pozor. Já jsem se bála něco říct, muselo se dělat, oproti dnešku bylo práce dost. Člověk byl příživník, když nepracoval. No, to já ani nevím, jak jsem se to [Sametová revoluce] dozvěděla. No a pak z rádia jsem se dozvěděla, že byl v tom listopadu, byl ten den studentů, tak oni šli na tu Letnou,..ne, ne..na Národní třídu šli a tam je čapli. Když to padlo, tak děda vždycky říkal, chaso, už bude dobře. Těšila jsem se, že bude práce, že to bude takový volnější, takový

¹⁰⁷ Rozhovor se konal dne 5. dubna 2013, v dopoledních hodinách. Místem rozhovoru byl narátorčín dům v obci Crhov.

¹⁰⁸ Rozhovor se konal dne 6. dubna 2013, v odpoledních hodinách. Místem rozhovoru byl narátorčín dům v obci Crhov.

¹⁰⁹ Rozhovor se konal dne 7. dubna 2013, v odpoledních hodinách. Místem rozhovoru byl narátorčín dům v obci Crhov.

*lidštější. No, taky pamatuju toho Havla, tomu jsme fandili, on byl takovej pro lidi. Říkalo se, že musíme padnout na hubu a pak se zvednout a bude dobře.*¹¹⁰

Z přepisů rozhovorů můžeme vyčíst několik základních věcí. Jednak že samotné narátorky několikrát řekly, že se o politiku a o věci, které se nedotýkaly přímo Crhova, nestaraly. Měly svých vlastních starostí dost. Tížilo je břemeno každodenního rutinního života a povinností. Několikrát zde padla věta, která oznamovala, že narátorky pocházely z chudých poměrů. Ženy nic neměly, žádný majetek, nic. Z nahrávek je patrné, že musely často vzpomínat a přemýšlet delší dobu, než si byly stoprocentně jisté svojí odpovědí. Několikrát opakovaly hodně podobné věty stejného významu. Jistě, jejich výpovědi nejsou dokonalé, postrádají vytříbený styl řeči, ale přesto jsou cenné.

Díky jejich ochotě zavzpomínat na časy dávno minulé se nám podařilo, alespoň na chvíli, proniknout do jejich všedních dnů, do jejich nevšedních životů. Mohli jsme, právě díky jejich vyprávění nastítnit, zrekonstruovat a formulovat dějinné události na pozadí životních příběhů obyčejných žen. Obyčejných? Ano i ne. Obyčejné byly a jsou svými všedními starostmi i radostmi. Neobyčejné díky své houževnatosti, pracovitosti a snad i díky své víře. Díky víře v lepší zítřky. Ve dny, pro které stojí za to smát se i plakat. Zkrátka, žít.

¹¹⁰ Rozhovor se konal dne 6. dubna 2013, v dopoledních hodinách. Místem rozhovoru byl narátorčin dům v obci Crhov.

7. Závěr

Cílem této práce bylo nastínění historického vývoje obce Crhov od konce druhé světové války v roce 1945 až do Sametové revoluce a následného převratu v roce 1989 a to na základě studia kroniky a využití orální historie. Mojí největší snahou bylo přiblížit dějiny této malé, horské vesnice na pomezí Moravy a Čech, nejenom mně samotné, nýbrž a hlavně jejím občanům a lidem z blízkého okolí. Také jsem chtěla připomenout a oživit povědomí o vesnici. Ne snad kvůli zájmu o rozvoj cestovního ruchu v mém rodišti, nýbrž kvůli němu samému. Považovala jsem pomyslné prázdné místo v regionální historiografické produkci za nevhodné, nebojím se říci ostudné. Netvrdím, že je tato práce třeba jen dobrá. Ale pokud si její případný čtenář začne lámat hlavu nad tím „Jak to tehdy v tom Crhově asi bylo?“ pak jsem svůj hlavní úkol splnila. Ano, přiznávám, že mě k tomu vedl i vrozený pud člověka, který se cítí být se svým rodištěm nerozlučně spjat. Pud vlastence, či milovníka rodného kraje.

Celou tvorbu jsem pojala jako průvodce minulostí. Práci jsem ve výsledku rozdělila na dvě veliké půle, přibližně stejně obsáhlé. V té první jsem sepsala teoretickou i praktickou rovinu tří velkých historických disciplín: orální historie, genderových studií a regionálních dějin. Druhou část jsem věnovala samotnému výzkumu pramenů, po němž pak následovalo využití získaných poznatků a informací přímo v textu. Tato druhá velká kapitola byla rozčleněna ještě na menší podkapitoly, které jsem řadila chronologicky a vzestupně.

A jak hodnotím svoji práci? Doufám, že jsem se snažila být objektivní a nezaujatá, i když to nebylo vždy jednoduché, protože jsem crhovská rodačka. Přesto anebo právě proto jsem se snažila důsledně dbát o přesný přepis citací z použitých

pramenů a z výpovědí pamětnic. Mým cílem byla snaha zůstat maximálně objektivní a nezaujatá.

8. Prameny

Státní okresní archiv Šumperk, inventární číslo 2a, *Kronika obce Crhova*.

9. Literatura

1. BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960. Svazek IV. Ostrava 1974.
2. BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš: *Regionální dějiny. Pojetí, poslání, metodika*. Olomouc 2004.
3. BŘEZINA, Jan: *Zábřežsko v období feudalismu do roku 1848*. Ostrava 1963.
4. FRÝDLOVÁ, Pavla (ed.): *Všechny naše včerejšky I. Paměť žen*. Praha 1998.
5. MELZER, Miloš – SCHULZ, Jindřich a kol.: *Vlastivěda šumperského okresu*. Šumperk 1993.
6. VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel – PELIKÁNOVÁ, Hana: *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha 2007.

10. Elektronické informační zdroje

1. www.feminismus.cz
2. www.gender.fhs.cuni.cz
3. www.gender.fss.muni.cz
4. www.genderstudies.cz

Resumé

Diese bakkalaureate Arbeit mit dem längeren Name hat die einigen Zielen. Erstens der Beschreibung der historischen Ereignisen in dem Dorf Crhov in dem 20. Jahrhundert. Zweitens es müss auch des Denken der Frauenen aus dem Dorf Crhov beschreiben und verzeichnen.

Der Text ist zwischen zwei Hälften enteilen. Die erste Teile ist mehr theorethische und die zweite Teile ist mehr praktische und forschunge. Ich benutzte die Methode mit dem Name „Oral history“ und ich studierte auch die gemeinde Chronik. Ich arbeitete auch mit einigen Büchern aus dem Fach Geschichte.